

УДК 504

Липка Л.О.,

аспірант

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

начальник відділу науки

Національний природний парк «Кременецькі гори»

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ», МОЖЛИВІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У результаті написання статті висвітлено питання екологічного стану території національного природного парку «Кременецькі гори». А також охарактеризовано та обґрунтовано основні чинники негативного впливу на природне середовище. Коротко узагальнено основні шляхи вирішення наявних проблем.

Ключові слова: екологічний стан території, антропогенний вплив, екологічні ризики, природні екосистеми.

В ходе написания статьи раскрыты вопросы экологического состояния территории национального природного парка «Кременецкие горы». А также охарактеризованы и обоснованы основные факторы негативного воздействия на природную среду. Коротко обобщены основные пути решения имеющихся проблем.

Ключевые слова: экологическое состояние территории, антропогенное воздействие, экологические риски, природные экосистемы.

Lypka L.O. ENVIRONMENTAL EVALUATION OF THE TERRITORY STATUS OF NATIONAL NATURAL PARK „KREMENETSKI GORI”, POSSIBLE ECOLOGICAL PROBLEMS AND WAYS TO ELIMINATE THEIR SOLUTIONS

As a result of the writing of the article, the issue of the ecological state of the territory of the national park “Kremenets Gory” is highlighted. The main factors of negative influence on the natural environment are also characterized and grounded. Briefly summarizes the main ways to solve existing problems.

Research by many scientists about the ecological state of any territory testifies that the intermingling of sites with significant ecological disturbances is confined to places of intensive human life. Therefore, these territories are doomed to negative anthropogenic impact.

This situation also includes the territory of the Kremenets Mountains National Natural Park. The entire nature reserve area of 6951.2 hectares is located in close proximity to settlements and agricultural lands, and in some places there are areas where a village or a village directly “fall” into the territory of the Park. As evidenced by the existing environmental problems of anthropogenic nature.

The main task of the functioning of the Kremenets Mountains National Nature Park is monitoring of the ecological condition of the territory. This is an important part of the research work of the Science Department of the Park and is an integral part of the maintenance of the Chronicle of Nature, which covers the data for the current year.

Investigation of environmental risks on the territory of the Park and ways of their solution is a very important and topical issue. For further scientific research and in order to preserve nature for future generations it is important to have information about ecological changes in the territory of Ukraine's nature reserve fund.

Key words: ecological condition of the territory, anthropogenic influence, ecological risks, natural ecosystems.

Постановка наукової проблеми та її значення. Екологічна оцінка території проводиться з метою визначення можливих ризиків, що пов'язані не тільки із забрудненням навколишнього середовища, а й із руйнуванням та приведенням певної території до погіршення стану природних екосистем, що могло

виникнути в результаті існуючого чи минулого використання цієї території або наслідок близького межування із землями та ділянками, які зазнають інтенсивного антропогенного навантаження.

Загальною для території Парку та прилеглих територій є проблема збереження ланд-

шафтів, оселищ, генетичних ресурсів рослинного і тваринного світу, пам'яток історії, культури та архітектури. Її головними причинами є негативний вплив антропогенних факторів, який прямо чи опосередковано спричиняє порушення в структурі та функціонуванні природних екосистем, погіршення стану оселищ рідкісних видів рослин і тварин, а також історико-культурних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Дослідженню екологічної ситуації території природних екосистем Тернопільської області присвячені праці багатьох вчених. Основну інформацію подано в працях Геренчука Н.І. («Природа Тернопільської області» [6]), Сушко Н.О. («Біорізноманіття екосистеми Кременецьких гір як прояв формування екотону» [8] та «Флористична структура екотону «Кременецькі гори» [9]). Варто відмітити і напрацювання із цієї тематики доктора географічних наук Царика П.Л. («Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області)») [10] та кандидата географічних наук Царика Л.П. («Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація») [11].

Значний вклад у дослідженні та висвітленні питань екологічного стану території національного природного парку «Кременецькі гори» вже шостий рік поспіль здійснюють працівники відділу науки Парку. Основні моніторингові дані висвітлюються в щорічному виданні Літопису природи (том 1–5) [1; 2; 3; 4; 5].

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є виокремлення основних чинників негативного впливу на природно-територіальні комплекси території національного парку. Основним завданням є визначення шляхів вирішення наявних та запобігання виникнення нових негативних впливів на природне середовище, що спричиняють незворотні процеси в природі.

Матеріали й методи. Під час написання даного наукового дослідження важливим було застосування історичного підходу, який полягає в аналізі історії екологічних досліджень на території Тернопільської області та досліджуваного регіону загалом.

Основними методами оцінки екологічного стану території є польові дослідження, адже для виявлення основних причин негативного впливу на оточуюче середовище потрібно детальне обстеження території. Під час проведення польових досліджень виконувалися описи, де зазначалися зони (територія НПП розподілена на чотири зони: заповідна, регульованої та стаціонарної рекреації та господарська) та квартали з можливими екологічними проблемами. Використовувались методи синтезу та аналізу отриманих польових описів, що дало нам змогу виокремити основні причини негативних впливів на природне середовище, наслідки, які вони спричиняють, та можливі шляхи вирішення даних проблем.

Виклад основного матеріалу. Дослідження багатьох вчених щодо екологічного стану будь-якої території свідчать, що межування ділянок із значними екологічними порушеннями приурочені до місць інтенсивної життєдіяльності людини. Тому ці території приречені на негативний антропогенний вплив.

Така ситуація складається і з територією національного природного парку «Кременецькі гори». Уся природо-заповідна територія площею 6951,2 га розташована впритул із населеними пунктами та сільськогосподарськими угіддями, а місцями є ділянки, де село чи хутір безпосередньо ніби «врізаються» в територію Парку. Про що й свідчать наявні екологічні проблеми антропогенного характеру.

Наприклад, однією з причин порушення та приведення до погіршення екологічного стану даної ділянки є те, що на прилеглих до території Парку землях знаходяться три піщані кар'єри (два з яких на г. Сокілля і один на території 34 кварталу) та діючий крейдарний завод (підніжжя г. Дівочі скелі, межа між містом та заповідною зоною (кв. 3) Парку). Їх діяльність завдає значної шкоди природному середовищу, оскільки створюється зайвий шум (що завдає дискомфорту птахам під час гніздового періоду), а також руйнуються житла тварин та місцезростання рослинних угруповань [7].

Ще однією причиною порушення ландшафтів і оселищ як осередків біорізноманіття, місцезростань рідкісних видів рослин та помешкання тварин є незаконне полювання (браконьєрство) на території Парку [7].

Нераціональне ведення господарства спричинило стихійні інвазійні явища заліснення сосною звичайною (яка була штучно введена в природні екотопи Парку) та ліщиною степових ділянок, що спричиняє зміни флористичного і ценотичного складу степових екосистем, а також призводить до зменшення та зникнення рідкісних видів рослин [7].

Як зазначалося вище, територія Парку зі всіх сторін оточена населеними пунктами (селями та хуторами), тому й не unikнути засмічення території природних екосистем побутовими та промисловими відходами. Утворені стихійні сміттєзвалища побутових відходів у підніжжях гір Страхова, Божа гора, Дівочі скелі, Маслятин. Це значно погіршує екологічний стан досліджуваної території, адже розкладання пластику та поліетилену займає десятки, а той тисячі років! Усі ці побутові відходи також дуже шкодять і тваринному світу. Працівники Парку неодноразово помічали бідолашних тварин із пластиковою пляшкою на голові, поранених склом тварин та ін. [7].

Має місце несанкціоноване відвідування території Парку населенням. Відсутність у Парку права користування земельними ділянками спричиняє нерегульоване відвідування території НПП місцевим населенням та туристами, що в багатьох випадках призводить до порушення природного середовища (несанкціоновані місця для розведення вогнищ, засмічення території). Також не погоджені з адміністрацією Парку екскурсії та проведення практик працівниками місцевих ВНЗ на територіях, які знаходяться в заповідній зоні [7].

Значної шкоди завдає і поширення на узлісних ділянках інвазійних адвентивних видів (золотарник канадський, борщівник Сосновського), які призводять до заглушення природної рослинності, а в подальшому і до її повного зникнення [7].

Недоліки у функціональному зонуванні НПП теж залишають свій відбиток на екологічному стані території, адже наявність у господарській зоні об'єктів природно-заповідного фонду та незавершена процедура передачі земель Парку (непогодження зміни зонування Парку Тернопільським обласним управлінням лісового господарства) унеможливує зменшення антропогенного впливу на при-

родно-територіальні комплекси національного природного парку «Кременецькі гори». Наслідками цього є порушення цілісності природно-заповідної території через використання різних режимів охорони. Працівники наукового відділу Парку на чолі з директором вже декілька років працюють над обґрунтуванням доцільності переведення з господарської зони до заповідної та зони регульованої рекреації територій природно-заповідного фонду, які знаходяться в постійному користуванні в ДП «Кременецький лісгосп» [7].

Ще одним важливим чинником негативного впливу на екологічний стан території є те, що більша частина території Парку межує із сільськогосподарськими угіддями. Використання важкої сільгосптехніки, різноманітних пестицидів, добрив та шкідливих домішок завдає значного негативного впливу на природно-територіальні комплекси, рослинний і тваринний світ, а також є шкідливим для людини в цілому. Для зменшення шкідливого впливу на даному етапі варто приділити увагу пропаганді використання технологій органічного та природного землеробства на землях, що прилягають до території Парку [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основним завданням функціонування національного природного парку «Кременецькі гори» є моніторинг екологічного стану території. Це важлива складова частина науково-дослідної роботи відділу науки Парку та є невід'ємною частиною ведення «Літопису природи», де висвітлюються дані за поточний рік.

Згідно з даними дослідженнями науковців, які працювали над підготовкою та написанням проекту організації території національного природного парку «Кременецькі гори», що висвітлені в однойменній монографії [7], основними шляхами вирішення вищенаведених екологічних проблем є:

- 1) потрібно здійснювати й покращувати заходи лісовідновлення та лісорозведення суміжних із територією національного парку земель;

- 2) потрібно включити до складу парку суміжні заповідні об'єкти, лісові масиви для розширення заповідної зони та створення повноцінної буферної зони на контакті із заповідною;

3) проводити оптимізацію землекористування суміжних сільськогосподарських угідь;

4) вирішити питання з непрацюючими очисними спорудами Кременецького комунального підприємства «Міськгосп»;

5) потрібно проводити роз'яснювальні роботи серед населення (виготовлення аншлагів та щитів з інформацією);

6) необхідне обмеження у використанні природних надр (пісок, крейда, глина та ін.)

7) проведення рейдів для недопущення полювання та засмічення території Парку. Проведення роз'яснювальних робіт серед місцевого населення, а також патрулювання території Парку для попередження порушень та, за необхідності, складання протоколів правопорушень для подальшого подання до правоохоронних органів щодо притягнення до відповідальності винуватців;

8) необхідно забезпечити проведення лісогосподарських заходів із недопущення заліснення степових ділянок сосною та ліщиною;

9) забезпечити встановлення аншлагів, попереджувальних та інформативних знаків для туристів (наприклад, картування та обладнання дозволених місць під вогнище, території відпочинку та ін.);

10) проводити пропаганду використання технологій органічного та природного землеробства на землях, що прилягають до території Парку [7].

Дослідження екологічних ризиків на території Парку та шляхи їх вирішення є досить важливим та актуальним питанням. Для подальших наукових досліджень та з метою збереження природи для майбутніх поколінь важливо володіти інформацією про екологічні зміни на території природно-заповідного фонду України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Літопис природи національного природного парку «Кременецькі гори», том 1. Кременець: НПП «Кременецькі гори», 2013. 252 с.
2. Літопис природи національного природного парку «Кременецькі гори», том 2. Кременець: НПП «Кременецькі гори», 2013. 252 с.
3. Літопис природи національного природного парку «Кременецькі гори», том 3. Кременець: НПП «Кременецькі гори», 2014. 297 с.
4. Літопис природи національного природного парку «Кременецькі гори», том 4. Кременець: НПП «Кременецькі гори», 2015. 220 с.
5. Літопис природи національного природного парку «Кременецькі гори», том 5. Кременець: НПП «Кременецькі гори», 2016. 260 с.
6. Природа Тернопільської області [Природа Тернопільської області / За ред. Н. І. Геренчука. К.: Вища школа, 1979. 168 с.
7. Національний природний парк «Кременецькі гори»: сучасний стан та перспективи збереження, відтворення, використання природних комплексів та історико-культурних традицій [текст]: моногр. / [М.О. Штогрин, О.М. Байрак, Л.П. Царик, В.А. Онищенко, О.І. Бондар, М.В. Богомаз, В.В. Лукіша, Л.Л. Онук, П.Л. Царик, А.О. Штогун, О.Л. Тимошенко, Л.О. Липка, І.Я. Довганюк]. Київ: ТВО «ВТО Типографія від А до Я», 2017. 296 с.
8. Сушко Н.О. Біорізноманіття екосистеми Кременецьких гір як прояв формування екотону // *Наук. зап. Терноп. пед. ун-ту. Серія: Географія*. 2004. № 2. Ч. 2. С. 255–260.
9. Сушко Н.О. Флористична структура екотону «Кременецькі гори». Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. 2006. № 1. С. 51–57.
10. Царик П.Л. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області). Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2005. 172 с.
11. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2009. 320 с.